

Nataša Krivokapić
Filozofski fakultet
Nikšić

RODNI BALANS – JEDNAKA PRAVA ZA JEDNAKO UČEŠĆE (primjer nordijskih zemalja)

GENDER BALANCE – EQUAL RIGHTS TO EQUAL PARTICIPATION
(the example of Nordic countries)

ABSTRACT: Nordic countries are seen as a region where the gender equality has reached the highest level. Surely, male dominance in these countries tends to persist and masculine patterns are still present. The most important improvement of gender position in society is expected in the area of politics, work and family. The main model in these countries that provides bigger inclusion of women in political system is gender quota system. This system can also be implemented at work place in order to provide more equal inclusion of women and avoid the phenomenon explained by the „glass ceiling“ metaphor. The concept refers to the invisible barriers that prevent women’s advancement in organizations and stop them at certain level.

The issue of gender equality has been the subject of many scientific studies. These studies show that there are two classificatory models or gender equality ideologies – difference ideologies with conservative attitude to gender issues and the ideology of sameness with a standpoint that all people should be evaluated by their individual characteristics. All Nordic countries, therefore, accepted Gender Equality Acts according to which public authorities have to work on promotion, monitoring and recommendation of gender equality policies.

Key words: gender equality, sex, gender, family, politics, work.

APSTRAKT: Posmatrano u svjetskim okvirima, nordijske zemlje se smatraju onim regionom u kojem je rodna jednakost na najvećem nivou. Svakako dominacija muškaraca u ovim zemljama i dalje nastoji da se održi pa su muški obrasci još uvijek prisutni. Najvažniji pomaci u pogledu unapređenja rodnog položaja žene u društvu očekuju se u oblasti politike, rada i porodice. Model kojim se u ovim zemljama obezbeđuje brojnije uključivanje žena u politički sistem je sistem rodnih kvota. Ovaj sistem se nastoji razvijati i u oblasti rada kako bi se obezbjedila ravnopravnija uključenost žena u radnu sferu i time izbjegao fenomen izražen metaforom „stakleni plafon“ a koji se odnosi na nevidljive barijere koje sprečavaju napredovanje žena u organizacijama i zastavljaju ih na određenom nivou.

Rodnoj problematici se posvećuje sve veći broj naučnih studija. One ukazuju na postojanje dva klasifikacijska modela ili ideologije rodne jednakosti. Ideologije različitosti, koje na konzervativan način posmatraju fenomen roda i ideologije istosti koje polaze od stanovišta da svi ljudi treba da budu vrednovani prema svojim individualnim karakteristikama. Sve nordijske zemlje su prihvatile Akt o rodnoj jednakosti prema kojem Uprave javne vlasti treba da rade na promovisanju, kontrolisanju i preporučivanju politike rodne jednakosti.

Ključne riječi: ravnopravnost, pol, rod, porodica, politika, rad.

Uvod

Istorija ljudskog bića već duže vrijeme je istorija muškarca. Kada neko govori ili razmišlja o važnim istorijskim događajima ili poznatim istorijskim

ličnostima, to je u najvećem broju slučajeva uvijek muškarac. Muškarac je lovac, trgovac, heroj, muškarac je jak, moćan i racionalan. Sa druge strane, žena je viđena kao majka, supruga i sestra, sa izuzetkom malog broja kraljica ili carica koje su imale mali uticaj na javni život i interese, tako da je njihova uloga i postojanje u istoriji gotovo nevidljivo. U posljednjih sto godina situacija se promijenila, zahvaljujući uključivanju žene u rad van kuće, zahtjevima za boljim radnim uslovima za sve radnike, njenom uključivanju u obrazovni sistem, ostvarivanju prava glasa itd. Istorija XXI vijeka je mnogo više izbalansirana zbog veće vidljivosti i važnosti prisustva žene u svim sferama života, i javnom i privatnom i zahvaljujući borbi za ljudska prava i različitim državnim politikama.

Iako se savremena društva smatraju modernim, industrijalizovanim i sa razvijenom tehnologijom, samo se neke od zemalja u svijetu mogu označiti kao takve. Isti je slučaj i sa promjenama u pogledu položaja žena. Najvidljiviji progres u Evropi u tim oblastima je ostvaren u nordijskim zemljama (Norveškoj, Danskoj, Švedskoj, Finskoj i Islandu). Ove zemlje su napravile veliki napredak u svim sferama svakodnevnog života, političkoj, ekonomskoj, obrazovnoj, radnoj i drugim sferama i imaju „veliki postotak žena u politici, visok stepen učešća žena na tržištu rada i dobro razvijen sektor javnog zdravlja, naročito u pogledu njege i obezbjeđivanja usluga“ (Bergquist, 1999: 3). U nordijskim zemljama, prema Berkvist (Bergquist), žene imaju istaknuto mjesto među ministrima, partijskim liderima i predstavnicima na svim nivoima. Takođe, opis nordijskog demokratskog modela kao otvorenog, spremnog za konsenzus i pragmatizam predstavlja ideal većine socijaldemokratskih partija koje su imale značajnu ulogu u postizanju visokog nivoa rodne ravnopravnosti. Za razliku od većine drugih evropskih zemalja, nordijske zemlje se mogu prepoznati po „istinskoj strasti za jednakošću“.

U ovom radu će biti istaknuti osnovni uslovi koji su bitni za jednako učešće i muškaraca i žena u svim oblastima javnog i privatnog života u cilju dostizanja rodne ravnopravnosti. Pri tom je veoma važno shvatiti da, stvaranje jednakih uslova i za muškarce i za žene može voditi ostvarivanju jednakog učešća muškaraca i žena u tim sferama i time postizanju rodne ravnopravnosti kao preduslova demokratskog društva. Jednaka prava na polju rada, politike i porodice, eliminisanje svih oblika diskriminacije pružanjem istih mogućnosti i jednom i drugom polu bez davanja prioriteta jednom na račun drugoga i razbijanje uobičajenih shema i predrasuda, neophodno je u cilju postizanja rodnog balansa. Empirijska i teorijska istraživanja prepoznaju dva pristupa ostvarivanja rodne jednakosti: prvi je zasnovan na različitosti, a drugi na istovjetnosti.

Oblasti primjene rodne politike

Iako se nordijske zemlje posmatraju kao region u kome je rodna jednakost na najvećem nivou, zbog čega se često koriste kao model za sve progresivne korake i promjene vezane za rodni balans u drugim društvima, neki nordijski teoretičari još uvijek sumnjaju u implementaciju usvojene rodne

politike na državnom i lokalnom nivou. Prema Skjeje i Teigen (Skjeie, Teigen) „iako je rodni balans osnovni cilj zvanične norveške politike rodne jednakosti, muška hegemonija predstavlja dominantnu karakteristiku u najvećem broju vodećih institucija moći i uticaja“ (Skjeie & Teigen, 1999: 188). Stiče se utisak da su mnoge mjere politike rodne jednakosti više retoričkog karaktera, nego što se zaista primjenjuju u različitim oblastima društva. Snažna dominacija muškaraca nastoji da se održi tako da su muški obrazci i dalje prisutni. Rodna jednakost se posmatra kao spor proces kroz koji društvo prolazi ili kao „putovanje“ koje će voditi „postepenom ujednačavanju između žena i muškaraca visà-vis moći i resursa, učešća i uticaja“ (Skjeie & Teigen, 1999: 188). Rodna jednakost, posmatrana kroz metaforu „putovanja“ predstavlja niz progresivnih koraka koji imaju realan kraj u „rodno jednakoj demokratiji“. Ovakav pristup rodnoj jednakosti krije mogućnost opravdavanja svih procesa koji ne idu u korist ciljevima rodne jednakosti, kao nasljeđe koje će nestati jednoga dana. Takođe, ovaj pristup predstavlja opravdanje za sve greške u mjerama društvenog sistema. Implementacija mjera jednakosti nailazi na neke poteškoće i kontroverze u lokalnoj vlasti i odnosima državne vlasti što takođe ima negativan uticaj na pokušaje za održanjem jednakosti.

Unapređenje rodnog položaja u društvu, vidljivija perspektiva žene i veća šansa da učestvuju u kreiranju društvenog života najvažniji su u oblastima politike, rada i porodice.

Promjene u politici

Sfera politike predstavlja onu oblast društva u kojoj je muška dominacija bila najsnažnija sve do sedamdesetih godina XX vijeka, kada, prema Kristensen (Christensen, 1999), broj članica u partijama počinje da raste zajedno sa sve većom integracijom žena u političke partije. Uključivanje žena u političke partije, ne samo u svojstvu članica već i kao učesnica na različitim pozicijama u partiji pokazuje da žene imaju mogućnost da budu uključene u procese odlučivanja koji su od značaja za društvo. Dominacija muškarca u politici sa jedne, i ženina slaba vidljivost u politici sa druge strane, predstavljaju neke od faktora koji utiču na nedostatak ženske moći u samim partijama.

Uključivanje žena u politički sistem, kao jedan od ciljeva za postizanje rodne ravnopravnosti, moguć je razvijanjem sistema rodnih kvota. Postojanje sistema rodnih kvota ne znači da žene treba da imaju nekoliko „rezervisanih“ mjesta u partijskom vrhu i ženske organizacije u okviru partija. Kvodni sistem zapravo znači stvarni „pristup moći i uticaj žena na elitnu politiku“ (Christensen, 1999: 79). Takođe, ideja rodnih kvota, prema shvatanju Kristensen je zasnovana na pretpostavci da su ljudi zainteresovani da budu zastupani kao rodna bića.

Postoje dvije vrste rodnih kvota:

- Rodne kvote za izbore i sistem predstavničke demokratije.
- Rodne kvote za demokratske partije, tj. interne kvote unutar partijskih organizacija.

Prva vrsta kvota ima za cilj da ojača zastupljenost žena u politici uopšte, a druga da integriše žene u samu političku partiju.

Postati dio političke strukture, za žene znači biti jedan korak dalje od svoje porodice. Kao osoba sa jednakim građanskim pravima, žena ima mogućnost da bude članica i vlade. Prema Lovenduskom (2000), dva su bitna razloga za jednako učešće žena u politici:

- Normativni – nepravedno je da muškarac ima monopolnu poziciju u politici.
- Pragmatični – zasnovan na pretpostavkama o prednostima učešća više žena u politici.

Prisustvo žena u političkim komitetima, odborima i savjetima i društvenom mišljenju uopšte će, prema mišljenju Lovenduske, „utići na makar dvije promjene u politici: promjenu u političkom procesu koji će time postati konstruktivniji i manje negativan, i promjenu u načinu rukovođenja jer donošenje odluka zahtjeva više znanja o ženskim pitanjima i razmišljanjima“ (Lovenduski, 2000: 88). Žene u politici mijenjaju politički stil partija, jezik koji se koristi u politici, utiču na donošenje odluka i veću efikasnost političkih partija. Jedna od nordijskih zemalja sa najvećim procentom članica zakonodavnih tijela je Švedska, koja je 1990. godine imala 47,6% žena u lokalnim i regionalnim skupštinama i savjetima. U isto vrijeme u Danskoj, koja je takođe nordijska zemlja, taj procenat je visok i iznosi 31,3%, dok je u Italiji taj procenat 16,3%, a u Portugaliji svega 11,7% (Lovenduski, 2000). Učešće žena u političkim partijama u nordijskim zemljama se iz godine u godinu povećava. Tokom devedesetih, najveći procenat žena u partijama je imala Danska 37,4%, zatim Norveška 36,4% i Finska 33,5%, a najniži Island 25,4% (Christensen, 1999: 299-304).

Visok procenat učešća žena u Švedskoj u savjetima je rezultat ne samo kvotnog sistema ili članstva, već specifične državne politike i partijskih inicijativa pokrenute od strane feminističkih aktivistkinja unutar partija, koje su vršile pritisak na partije da nominuju ženske kandidate i da ih postavljaju na važna izborna mjesta. Lovenduski takođe spominje i fenomen ministara i kabineta u sjenci u britanskoj političkoj opoziciji, gdje žene u sjenci, u slučaju izborne pobjede, dobijaju zagarantovana mjesta.

Rodni balans u politici bi mogao biti ostvaren i nekim drugim sistemom drugačijim od kvotnog, kao što je afirmativna akcija i sistem pariteta u Francuskoj. Francuske žene su mobilisale partijske pokrete i zatražile 50% izbornih tijela. Teigen ističe da je 71% francuskih građana odobrilo takav radikalni predlog (Teigen, 2000). Na kraju, žene su dobile 33,3% u nacionalnoj skupštini 1997. godine (Lovenduski, 2000).

Promjene u sferi rada

Izlazak iz privatne u javnu sferu za žene je bio veoma važan korak, kojim su privukle veću pažnju na jednu dugo vremena „nevidljivu“ snagu društva. Za razliku od muškarca, žene su zadržale svoje mjesto i u privatnoj sferi, čime je

teret njihove odgovornosti postao mnogo veći od onoga koji nosi muškarac. Djelimičnim „izlaskom“ u sferu javnog društva, žene su dobile priliku da imaju prihod nezavisno od svojih roditelja ili muževa. Posjedovanje ličnih primanja ženama daje veću slobodu kretanja, osjećaj veće moći i nezavisnosti nego što su to imale kao domaćice. Model hranitelja porodice, gdje je muškarac posmatran kao krucijalna figura i onaj koji donosi novac u kuću, mijenja se uključivanjem žene u sferu rada. Međutim, rodni balans u sferi rada pri postizanju svog cilja ipak nailazi na mnoge probleme.

Jedna od prepreka jednakom pristupu plaćenom radu jeste prisutna razlika u dohocima između žena i muškaraca. Prema Dalu, u plaćenom radu ima više muškaraca nego žena, muškarci nastoje da budu stabilniji u zaradi dohodka ostajući duže na jednom radnom mjestu i rade i zarađuju za puno radno vrijeme (Dahl, 1984: 54). Sa druge strane, žene zarađuju manje čak i kada rade isti posao, a naročito u profesijama koje na neki način predstavljaju nastavak rada u domaćinstvu, kao što su bolnička njega i zaštita. Drugi veoma važan faktor koji utiče na veću i ravnopravniju uključenost žena u radnu sferu može se objasniti metaforom „stakleni plafon“. „Pojam se odnosi na nevidljive barijere koje sprečavaju napredovanje žena u organizacijama i zaustavljaju ih na određenom nivou, iako formalno i u načelu i žene i muškaci imaju približno iste šanse da dođu do vrha“ (Husu, 2001: 177). To znači da iako žene imaju iste klasifikacije i vještine za neki posao, one ipak ne napreduju na isti način u svom profesionalnom radu kao i muškarci. Postoji nekoliko objašnjenja za taj fenomen. Napredak u profesiji za neke žene je veoma težak zbog tereta koji nose u porodičnoj sferi, tako da ne mogu posvetiti mnogo svog vremena profesionalnom razvoju. Ako to i urade, muška dominacija i grupni muški odnosi stvaraju neku vrstu otpora prema uključivanju žene u već postojeći sistem rada. Tada žene moraju da se dokazuju mnogo više od muškaraca. Istraživanje sprovedeno od 1998. do 2002. godine pokazuje, da kada su u pitanju elitne nacionalne funkcije postoji visok stepen dominacije muškaraca sa 84%, kada su u pitanju političke partije taj procenat iznosi 63% i 96%, kada se radi o trgovačkim korporacijama (Skjeie & Teigen, 2005: 189). Fenomen staklenog plafona je prisutan takođe i u oblasti obrazovanja.

Jedno od mogućih rješenja koje bi moglo uticati na to da se oblast rada rodno izbalansira je kvotni sistem. Ova mjera politike rodne jednakosti uticala bi na smanjenje muške hegemonije kod rukovodećih radnih položaja i pomogla rodno izbalansiranim sastavu u nekim važnim trgovinskim tijelima. Prema Skjeie i Teigen „nacionalni zakon reguliše rodni sastav javno imenovanih odbora i savjeta na državnom i opštinskom nivou kao i rodni sastav odbora u javnim i privatnim kompanijama“ (Skjeie & Teigen, 2005: 188). Odbijanje prisustva žena je najveće u odborima privatnog biznisa i crkvenim odborima.

Da bi se u potpunosti ispoštovali kvotni propisi, lokalne vlasti postaju subjekat odgovoran za promovisanje rodne jednakosti koji je u obavezi da poštuje zakon i osudi organizacije koje se ne pridržavaju kvotnih pravila. Sve nordijske zemlje su prihvatile *Akt o rodnoj jednakosti* prema kojem Uprave

javne vlasti treba da rade na promovisanju, kontrolisanju i preporučivanju politike rodne jednakosti. Finska je posljednja od nordijskih zemalja koja je 1995. godine prihvatila ovaj zakon. Od svih nordijskih zemalja Norveška ima najveći broj odbora sa izbalansiranim rodnom statusom zahvaljujući dugoj tradiciji „narodnih“ predstavnika u lokalnim odborima (Pincus & Ros, 1999: 214).

Promjene u porodici

Visoka zastupljenost žena u političkim partijama i vlasti u nordijskim zemljama i njihova duga tradicija otvorenog političkog angažovanja u pogledu pitanja rodne jednakosti, čini da se zemlje ovog regiona posmatraju kao „zemlje naklonjene ženama“. „Blagonaklonost prema ženama“ je uopšte povezana sa društvenim i političkim procesima koji pomažu da se žene oslobode ekonomske zavisnosti od svojih muževa i same izdržavanju kroz plaćeni rad ili javnu podršku ekonomskog i socijalnog sistema“ (Kjeldstad, 2001: 69).

Rodni balans u porodici se drugačije razvijao od rodni balansa u politici i radu. Najprije, balans je postignut „dvostrukim“ modelom hranitelja porodice, gdje pored muškarca kao tradicionalnog hranitelja porodice sada imamo i žene hraniteljke porodice. Drugi važan uslov porodičnog balansa jeste „vraćanje“ muškarca porodici i razvijanje kod njega veće odgovornosti za domaćinstvo i njegu naročito uz pomoć akta pod nazivom „očinsko odsustvo“. Očinsko odsustvo predstavlja vremenski period nakon rođenja djeteta u kojem otac ostaje kod kuće da se brine o svom djetetu. Ove vrste promjena u porodičnom životu su rezultat većeg rodni balansa u radnim i porodičnim obavezama. Promjene u sistemu brige oko djeteta u porodici su, kako smatra Leira, posljedica rekonceptualizacije roditeljskih obaveza u sferi brige oko djeteta, preformulacije brige o djetetu od one kada je to bila posebna obaveza majki, kao i uključivanja brige o djetetu kao elementa kojim se mjeri rodni balans (Leira, 2002: 132).

Zahvaljujući ovim promjenama postaje očigledno da žene nijesu više odgovorne samo za reproduktivni „zadatak“ već da preuzimaju odgovornost i za svoju porodicu i za društvo uopšte. „Transformacija od modela hranitelja porodice ka individualnom modelu omogućena je zahvaljujući politici socijalne pomoći koja je ohrabivala i učinila mogućim ženino samostalno izdržavanje; tržište rada prilagođeno ženi, ženske političke agencije i individualno zalaganje žena kao nezavisnih radno sposobnih građanki“ (Ellingsæter, 1999: 120).

Različita shvatanja rodne jednakosti

Problem rodne jednakosti je tema mnogih empirijskih studija još od 70-ih, a naročito tokom 90-ih godina XX vijeka. Ove studije su rezultat, sa jedne strane praktičnih potreba da se otkriju značenja svih osnovnih pitanja vezanih za rodnu jednakost, svih pojava uključenih u njih kao i ključnih problema koji se javljaju prilikom njenog ostvarivanja, i sa druge strane teorijskih potreba da se razumiju struktura i svi značajni deterministički faktori koji imaju uticaja na

održavanje rodne nejednakosti ili ostvarivanje rodne jednakosti. Zahvaljujući tim studijama sada imamo veliku količinu podataka i informacija koje treba prepoznati i uključiti u odgovarajući teorijski okvir. Nastojeći da analizira shvaćanja o prisustvu žena u vojsci, Ane Maria Holli ukazuje na dva klasifikacijska modela ili ideologije rodne jednakosti (Holli, 1999: 236). Prema njenom shvaćanju, ideologije su podjeljene u u dvije kategorije:

- Ideologije različitosti.
- Ideologije istosti.

Prema ideologijama različitosti, žene i muškarci su fundamentalno različiti, imaju različite suštine, karakteristike i funkcije. Ove razlike „se mogu posmatrati ili kao inherentne (biologizam) ili internalizovane (teorije socijalizacije) (Holli, 1999: 236). Ideologije različitosti se najčešće posmatraju kao one koje sadrže konzervativne stavove prema pitanjima roda. Sa druge strane, prema ideologijama istosti, žene i muškarci se smatraju sličnim bićima, oni imaju istu prirodu i prema tome imaju jednaka prava na jednak tretman u društvu. Ove ideologije se mogu smatrati progresivnim i reformski orijentisanim.

Ideologije različitosti

Prema ideologiji rodnih razlika, muškarac i žena su djelimično različita ljudska bića sa svojim posebnim kvalitetima, potencijalima i mogućnostima koji mogu biti korisna u različitim uslovima. Ovaj koncept koji se široko upotrebljava prilikom kategorizovanja ljudi prema polu predstavlja polaznu tačku daljih podjela. Prema tome, početni kriterijum ove podjele jeste biološki kriterijum, ali podjela ljudi gdje je svako prepoznat od strane drugoga kao dječak ili djevojčica, muškarac ili žena je društveni proces. „Pol nije samo ono što osoba *ima*, niti je pol samo kategorija kojoj osoba *pripada*. Muškarac ili žena su ono što osoba *jeste*“ (Haavind, 1984: 139).

Dokaz o postojanju razlika između muškaraca i žena se može lako vidjeti na primjeru ponašanja skauta koje je proučavala H. B. Nilsen (Nielsen, 2004). Njeno istraživanje pokazuje da postoji komplementarnost između žena i muškaraca u pogledu uloga koje imaju u društvu. Ovaj oblik ponašanja, doduše je više zastupljen u zemljama Južne i Istočne Evrope nego u nordijskim zemljama. Naime, Nilsen je proučavala ekskurzije ženskih i muških skauta. Podjela uloga između dječaka i djevojčica u svakom kampu je vršena prema modelu porodičnog života, gdje je položaj muškaraca i žena jasan. Djevojčice su bile odgovorne za kuvanje i spremanje na jednoj strani, igrajući ulogu tajanstvenih bića i „umiljatih mačića“ na drugoj strani, dok su dječaci bili zaduženi za paljenje vatre, sakupljanje drva i niz sportskih aktivnosti. Nilsen primjećuje da komplementarnost njihovih uloga zapravo pokazuje hijerarhijsku strukturu u kojoj su dječaci vidljivi a djevojčice nevidljive (Nielsen, 2004: 17). Slučaj djevojčica i dječaka skauta, pored modela komplementarnosti, takođe pokazuje da shvaćanje odnosa između žena i muškaraca varira od kulture do

kulture i da neke kulturne različitosti igraju veoma važnu ulogu u podjeli uloga između muškaraca i žena. Dok se u Rusiji dječaci ponašaju kao marljivi heroji a djevojčice kao nevidljive majke, u Portugaliji dječaci su više okrenuti prema djevojčicama koje igraju ulogu strogih majki. Kada su u pitanju uloge i dužnosti tokom ekskurzije kod djece iz Danske, atmosfera je mnogo liberalnija. Sve to ukazuje da među kulturama postoje razlike u podjeli uloga ali i to da podjele uvijek postoje.

Skjeije i Tejgen kritikuju ideju komplementarnosti u kontekstu ranije spomenutog shvatanja rodne jednakosti kao „putovanja“ (Skjeie, Teigen, 2005). Prema ovom shvatanju, onda kada bude dostignuta rodna jednakost veće prisustvo žena u javnoj sferi će obogatiti tu sferu zbog toga što su žene „neiskorišćen“ izvor talenata, imaju drugačije poglede, „šira“ shvatanja itd. Ovaj koncept bi mogao biti prilično „fer“, znajući da tokom istorije, a i u sadašnjem dobu mogućnosti žena nijesu dovoljno iskorišćene, međutim on se zapravo ne bavi rodnom jednakošću kao načinom dostizanja ženskih prava. Umjesto toga, prema ovom konceptu, rodna jednakost se posmatra kao „dopunsko dobro“ koje, kako smatraju Skjeije i Tejgen, može biti upotrebjeno u korist profitabilnosti i produktiviteta (Skjeie, Teigen, 2005: 192). Zapravo, žene za kompanije i organizacije, ovako posmatrano, postaju „sredstvo“.

Konceptu komplementarnosti između muškaraca i žena odgovara i jedno drugo shvatanje koje takođe polazi od ideje da je talenat žena neiskorišćen. Radi se o shvatanju koje se zove „afirmativna akcija“. Mjere afirmativne akcije imaju za cilj da, prvenstveno koristeći kvotni sistem, izjednače prisustvo žena i muškaraca u obrazovanju i sferi rada, javnim odborima i savjetima i u svim procesima u kojima se donose odluke. Afirmativna akcija podrazumjeva „korišćenje različitih postupaka kako bi se postigao što izbalansirani sastav individua s obzirom na njihove grupne karakteristike“ (Teigen, 2000: 63).

Borba žena za jednaka prava u svijetu u kojem muškarci dominantno imaju moć u svim sferama društvenog života, veoma je slična položaju i potrebama nacionalnih manjina u zemljama u kojima vlada nacija koja se nalazi u većini. Manjine kao i uostalom i žene, nastoje da budu priznate u društvu a slučaj Sami populacije u Norveškoj pokazuje da princip različitosti i „neiskorišćena“ snaga predstavljaju neke od glavnih argumenata za uključivanje ove posebne grupe u Norveško društvo. Manjinske grupe imaju drugačije kulturne karakteristike koje mogu postati dio cijelog društva i prema tome učiniti to društvo kulturno bogatijim. Isto je, kako napominje Holli u svom članku o rodnoj jednakosti i u pogledu nekih karakteristika žena u vojsci (Holli, 1999). Zahtjevi za uključivanjem žena u vojne snage u Finskoj zasnivaju se na prihvatanju takozvanog koncepta „kulturne feminističke ideologije“ prema kojem ženske osobine mogu biti iskorišćene u vojne svrhe. Prema ovom shvatanju „žudnja žena za mirom, kao majki i kao vaspitačica nove generacije ponuđena je kao model koji će muškarci slijediti“ (Holli, 1999: 241).

Ideologije istosti

Ideologije istosti rod prvenstveno posmatraju kao socijalnu kategoriju, i prema tome muškarci i žene shvataju se kao proizvod društvenog razvoja i specifičnih kulturnih karakteristika. Razlike koje postoje između muškaraca i žena ovdje se ne posmatraju s obzirom na pojmove pola i roda već s obzirom na individualne mogućnosti i karakteristike. Kada govori o slučaju vojnih snaga u Finskoj i njihovim namjerama da izbjegnu rodnu diskriminaciju, Holli ističe još jedno shvatanje zasnovano na ideji istosti muškaraca i žena koje predstavlja „liberalistički pogled na rodnu jednakost“ (Holli, 1999: 245). Primjenjen na oblast vojne službe ovaj pristup govori da ne postoje nikakve prepreke ili zabrane prema kojima je ženama nedostupno bilo koje zanimanje u vojsci. Ovo shvatanje se takođe može primjeniti i u oblasti ekonomije, politike, rada, porodičnog života itd.

Kulturne i društvene prilike predstavljaju veoma važan faktor kod prihvatanja liberalnih ideja u pogledu pitanja roda. Nordijske zemlje imaju prilično liberalan pogled na rodnu jednakost, pri čemu se Švedska, a naročito Danska smatraju najliberalnijima. Prije nego druge zemlje Danska je prihvatila javnu zaštitu djece i ženino zaposlenje. Jedno od objašnjenja za to jeste da su za razliku od drugih nordijskih zemalja, npr. Norveške, u kojoj su prema Kjeldstad (Kjeldstad, 2001: 68) ranije vladale veoma jake protestantske ideje, Danska i Švedska bile više sekularne zemlje. Takođe pritisci naroda za mjenjanjem individualnih shvatanja predstavljali su veoma snažan faktor u prihvatanju i razvijanju rodne jednakosti. Prisustvo nevladinih organizacija takođe je jedan od faktora koji je napravio dobar rezultat u oblasti rodne jednakosti u nordijskim zemljama, naročito u poređenju sa drugim zemljama kao što su Ujedinjeno Kraljevstvo i Holandija. U Holandiji je na primjer, umjesto na koncept rodne jednakosti, akcenat stavljen na emancipaciju, pri čemu se ženina emancipacija posmatra kao dio šire emancipatorne politike zajedno sa pitanjem bračnog statusa, nacionalnosti, godina, religije itd.

Jedno od osnovnih polazišta liberalnog koncepta je da svi ljudi treba da budu vrednovani prema svojim individualnim, a ne karakteristikama grupe kojoj pripadaju. Sa druge strane, jednostavna jednakost u kojoj sva društvena dobra, učešće na radu, ekonomija, politika, rad u domaćinstvu i sl. treba da budu jednako raspoređeni među muškarcima i ženama kao članovima društvenih grupa, ne uzima u obzir individualne karakteristike i individua je nevidljiva osim ako predstavlja dio neke grupe. Princip pravedne distribucije 50-50 i jednak dohodak na rodno grupnom nivou, prema Skjeije i Tejgen, ne garantuje svim ženama dostojanstvo. „Pravednost je ono što dugujemo jedni drugima kao ličnosti“ (Skjeie & Teigen, 2005: 194). Neravnoteža na grupnom nivou ne pokazuje nužno nedostatak slobode na individualnom nivou. Liberalno stanovište jednostavno pokazuje da pozicije u društvu treba da budu dostupne svima s obzirom na njihov talenat, smatra Tejgen (Teigen, 2000: 8). Izbjegavanje diskriminacije, prema ovom konceptu, moguće je jedino poštovanjem svačije individualnosti.

Hariet Holter smatra da je muškarac često žrtva diskriminacije, a to je naročito karakteristično za očeve kada je riječ o starateljstvu nad djecom. Model hranitelja porodice prema kojem je muškarac uglavnom taj koji snabdijeva porodicu ekonomskim dobrima i zaštitnik porodice, isključuje brigu o djeci kao jedan od načina ponašanja muškarca. U porodičnom životu muškarac je vidljiv samo kao muž svoje žene. Takođe vidljiv je i kao otac svoga djeteta, ali u slučaju razvoda njegova pozicija oca postaje jako slaba dok sa druge strane figura majke postaje dominantna.

Liberalni koncept rodne jednakosti je veoma sličan „rodno neutralnom pristupu“ koji spominje Kjeldstad (Kjeldstad, 2001: 70). Prema ovom pristupu „rodna politika jednakih prava zahtijeva pravo žena da funkcionišu kao slobodne individue pod jednakim uslovima kao muškarac“ (Kjeldstad, 2001: 70).

Zaključak

Praćenjem koraka i niza aktivnosti vezanih za dostizanje rodne jednakosti u savremenom društvu, sa posebnim osvrtom na nordijske zemlje, stiče se utisak da je napravljen veliki napredak u ostvarivanju tog cilja. Pokazalo se da je rodna jednakost postala predmet od velike važnosti, i ne mala pažnja poklanja se ispitivanju ovog problema na akademskom nivou. U modernom društvu rodna jednakost se posmatra kao dio demokratskog razvoja i prema tome smatra se da ne može postojati ni jedno društvo koje teži demokratskom razvoju a da ne teži i dostizanju rodne jednakosti. Akademski, institucionalni i rad mnogih različitih organizacija dali su svoj doprinos istraživanju i traženju najboljeg rješenja za postizanje rodne jednakosti. Činjenice pokazuju da u tom pogledu postoje velike razlike među zemljama, međutim iskustva onih razvijenijih mogu poslužiti kao model manje razvijenim zemljama. Postojanje različitih teorijskih pristupa pri tom ne treba posmatrati kao gubljenje puta ka razumijevanju i dostizanju osnovnog cilja, već kao neophodne korake da bi se taj cilj ostvario.

Napravljen je napredak u sferi porodičnog života, takođe i u oblasti rada i donošenja odluka koje su od značaja za društvo. Ostaci tradicionalnih obrazaca života su i dalje prisutni, ali postojanje jednakih prava garantuje da se može ostvariti rodno izbalansirano društvo.

Literatura

- Bergqvist, C. (1999), „The Nordic Countries – One Model or Several?“, u: *Equal democracies?*, (Ed) Ch. Bergqvist, Scandinavian University press.
- Chistensen, A. D. (1999), *Women in the political parties*.
- Dahl, T. S. (1984), „Women’s Right to Money“, u: *Patriarchy in a Welfare Society*, (Ed.) Holter, Hariet, Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsæter, A. L. (1999), „Women’s Right to Work. The Interplay of State, Market and Women’s Agency“, u: *Nordic Journal of Women’s Studies* 7 (2).

- Haavind, H. (1984), „Love and Power in Marriage“, u: *Patriarchy in a Welfare Society*, (Ed) Holter, Harjet, Oslo: Universitetsforlaget.
- Holli, A. M. (1999), „The debate on Gender Equality within the Armed Forces – A case study of Finland“, u: *Equal democracies?*, (Ed.) Ch. Bergqvist, Scandianvian University press.
- Husu, L. (2001), „On Methaphors on the Position of women in Academia and Science“, *Nordic Journal of Women's Studies* 9 (3).
- Kjeldstad, R. (2001), „Gender Policies and Gender Equality“, u: *Nordic welfare States in the European Context* (Ed) Kautto Mikko.
- Leira, A. (2002), „Childcare as a social right: family change and policy reform“, u: *Working parents and the Welfare State, Family Change and Policy Reform in Scandinavia*.
- Lovenduski, J. (2000), „Change in Women's Political Representation“, *Gender Policies in the European Union*.
- Nielsen, H. B. (2004), European Gender Lessons, Girls and Boys at Scout Camps in Denmark, Portugal, Russia and Slovakia, u: *Childhood. A Global Journal of Child research* 11 (2).
- Pincus, I., Van der Ros, J. (1999), „A question of political will? The state, local authorities, and equal status policy“, u: *Equal democracies?*, (Ed.) Ch. Bergqvist, Scandianvian University press.
- Skjeie, H., Teigen, M. (2005), „Political Constructions of Gender Equality: Traveling Towards... a Gender Balanced Society“, *Nordic Journal of Women's Studies*, 187-197, Vol. 13, No 3.
- Teigen, M. (2000), „The Affirmative Action Controversy“, u: *Nordic Journal of Women's Studies* 8 (2).